

Načelo verifikacije

A. J. AYER

Načelo verifikacije naj bi ponudilo merilo, s katerim bi bilo mogoče ugotoviti, ali stavek ima dobesedni pomen ali ga nima.* To bi preprosto formulirali tako, da bi rekli, da ima stavek dobesedni pomen, če in samo če je propozicijo, ki jo izraža, mogoče bodisi analitično bodisi empirično verificirati. Temu bi seveda lahko ugovarjali takole: če stavek nima dobesednega pomena, ne izraža propozicije;¹ navadno namreč predpostavljamo, da je vsaka propozicija bodisi resnična bodisi neresnična; in če rečemo, da stavek izraža to, kar je bodisi resnično bodisi neresnično, je to tako, kot če rečemo, da ima dobesedni pomen. Če bi torej tudi načelo verifikacije formulirali tako, ne bi trdili zgolj tega, da je kot merilo pomena nepopolno, ker ne obsega samo zglede stavkov, ki sploh ne izražajo nobenih propozicij, temveč tudi, da je odveč, ker smo na vprašanje, na katero naj bi odgovorili, že morali odgovoriti, preden je bilo to načelo mogoče uporabiti. Videli bomo, da se pri vpeljavi načela v pričujoči knjigi tej težavi poskušam izogniti tako, da govorim o "domnevnih propozicijah" in propozicijah, ki jih stavek "poskuša izraziti"; vendar to ni dovolj. Prvič, zdi se namreč, da raba besed kot sta "domneven" in "poskuša", vnaša psihološke premisleke, s katerimi se ne želim ukvarjati in, drugič, kjer "domnevne propozicije" ni mogoče niti analitično niti empirično verificirati, se v skladu s tem načinom govorjenja zdi, da ni ničesar, kar naj bi ta stavek izražal. Če pa stavek ne izraža ničesar, se zdi, je neko protislovje v tem, če rečemo, da tega, kar izraža, ni mogoče empirično verificirati; četudi stavku zato pripišemo, da nima nobenega pomena, se zdi, da referenca na "kar izraža" še vedno implicira, da je nekaj izraženo.

To je seveda zgolj terminološka težava, z njo pa se lahko spoprimemo na različne načine. Po enem bi lahko ustvarili merilo preverljivosti, ki bi se nanašalo neposredno na stavke in tako odstranili referenco na vse propozicije. To pa bi nasprotovalo ustaljeni rabi, saj o stavku, v nasprotju s propozicijo, ne bi mogli reči, da ga je mogoče verificirati in da je zato bodisi resničen bodisi neresničen; vendar pa bi lahko trdili, da je tak odmik od ustajene rabe upravičen, če bi lahko pokazali, da ima neko praktično prednost. Zdi pa se, da je ta praktična prednost neke druge. Čeprav je res, da nam raba besede "propozicija" ne omogoča, da bi rekli kar koli, česar načeloma ne bi mogli reči brez nje, vendarle izpolnjuje pomembno nalogo; omogoča, da izrazimo to, kar ne velja zgolj za posamezni stavek *s*, temveč za vsak stavek, ki mu je *s* logični ekvivalent. Če, denimo, trdim, da propozicija *q* vključuje propozicijo *p*, implicitno trdim, da je angleški stavek *s*, ki izraža *p*, mogoče veljavno izpeljati iz angleškega stavka *r*, ki izraža *q*, a to ni vse, kar trdim. Če imam prav, iz tega sledi tudi, da je vsak stavek, bodisi v angleškem ali katerem koli drugem jeziku, ki je ekvivalenten *s*, mogoče v tem jeziku veljavno izpeljati iz katerega koli stavka, ki je ekvivalenten *r*; prav na to pa kaže moja raba besede "propozicija". Lahko pa bi se odločili, da besedo "stavek" uporabimo tako, kot zdaj uporabljamo besedo "propozicija", vendar to ne bi prispevalo k jasnosti, še zlasti

* Pričujoča razprava je del uvoda v delo *Language, Truth and Logic* in je prevedena po zborniku *Classics of Analytic Philosophy*, McGraw-Hill, Inc., 1965, str. 121-129. (Op. prev.)

¹ Cf. M. Lazerowitz, "The Principle of Verifiability", *Mind*, 1937, str. 372-378.

zato, ker je že sama beseda "stavek" nejasna. Tako bi pri ponavljanju lahko rekli, da gre bodisi za dva različna stavka ali da smo isti stavek formulirali dvakrat. To besedo sem doslej uporabljal prav v tem zadnjem pomenu, vendar je tudi druga raba povsem legitimna. V obeh rabah bi stavek, ki smo ga izrazili v angleščini, imeli za stavek, ki se razlikuje od njegovega francoskega ekvivalenta, to pa ne bi veljalo za novo rabo besede "stavek", ki bi jo morali vpeljati, če bi "propozicijo" nadomestili z besedo "stavek". Tedaj bi namreč morali reči, da sta angleški izraz in njegov francoski ekvivalent različni formulaciji istega stavka. Nemara bi lahko upravičeno povečali nejasnost besede "stavek", če bi se s tem izognili težavam, ki naj bi bile povezane z rabo besede "propozicija"; vendar mislim, da tega ni mogoče doseči zgolj z nadomeščanjem enega verbalnega simbola z drugim. Zato menim, da bi ta tehnična raba besede "stavek", čeprav je sama na sebi upravičena, še povečala zmedo, pri tem pa nam ne bi zagotovila nobene nadomestne prednosti.

Drugi način, kako naj se spopademo z začetno težavo bi bil v tem, da bi rabo besede "propozicija" razširili, tako da bi za vse, čemur lahko rečemo stavek, lahko rekli, da izraža propozicijo, ne glede na to, ali stavek ima dobesedni pomen ali ga nima. Prednost tega postopka bi bila v tem, da bi vse skupaj poenostavili, vendar pa sta možna dva ugovora. Prvi je, da bi bil to odmik od sedanje filozofske rabe; drugi pa, da bi nas to prisililo, da se odpovemo pravilu, po katerem je vsaka propozicija bodisi resnična bodisi neresnična. Če bi namreč sprejeli to novo rabo, bi še vedno lahko rekli, da je propozicija vse, kar je bodisi resnično bodisi neresnično, narobe pa ne bi več veljalo, saj propozicija ne bi bila niti resnična niti neresnična, če bi jo izražal stavek, ki ne bi imel dobesednega pomena. Mislim, da ta ugovora nista hudo resna, sta pa morebiti dovolj resna za priporočilo, naj naš terminološki problem rešimo kako drugače.

Sam dajem prednost rešitvi, ki vpeljuje nov tehnični termin; zato bom uporabil znano besedo "trditev", čeprav jo bom nemara uporabljal v manj znanem pomenu. Predlagam torej, da vsaka oblika besed, ki je gramatično smiselna, konstituira stavek, in da vsak indikativni stavek, ne glede na to, ali ima dobesedni pomen ali ga nima, razumemo kot izraz trditve. Poleg tega bomo rekli, da vsaka stavka, ki ju je mogoče medsebojno prevesti, izražata isto trditev. Po drugi strani pa bomo besedo "propozicija" prihranili za to, kar izražajo stavki, ki imajo dobesedni pomen. Tako v tej rabi razred propozicij postane podrazred razreda trditev in rabo načela verifikacije bi lahko opisali tudi tako, da rečemo, da ponuja sredstvo za določitev, kdaj neki indikativni stavek izraža propozicijo ali, z drugimi besedami, sredstvo za razlikovanje tistih trditev, ki sodijo v razred propozicij od tistih, ki vanj ne sodijo.

Pripomniti velja, da z odločitvijo, da stavki izražajo trditve, zgolj sprejemamo neko verbalno konvencijo; dokaz za to je v tem, da vprašanje "Kaj izražajo stavki?", na katero lahko odgovori, ni dejstveno vprašanje. Če se o katerem koli posameznem stavku vprašamo, kaj izraža, seveda postavljamo dejstveno vprašanje; eden od možnih odgovorov bi bil, da oblikujemo drug stavek, ki je prevod prvega. Če pa naj splošno vprašanje "Kaj izražajo stavki" interpretiramo dejstveno, je vse, kar lahko odgovorimo tole: ker pač vsi stavki niso ekvivalentni, ni ničesar, kar bi vsi izražali. Hkrati je koristno, če imamo sredstvo za nedoločno nanašanje na "kaj stavki izražajo", kjer stavki sami niso natančno določeni; zato kot tehnični termin vpeljemo besedo "trditev". Ko potemtakem pravimo, da stavki izražajo trditve, s tem označujemo, kako ta tehnični termin razumemo, vendar pa ne sporočamo nobene take dejstvene informacije kot bi jo, če bi bilo vprašanje, na katerega naj bi odgovorili, empirično vprašanje. To je nemara preveč očitno, da bi bilo vredno omembe; toda vprašanje "Kaj izražajo stavki?" je skoraj

analogno vprašanju "Kaj stavki pomenijo?" in, kot sem poskušal pokazati drugje,² je bilo vprašanje "Kaj stavki pomenijo" vir zmede za filozofe, ker so ga zmotno imeli za dejstveno vprašanje. Če rečemo, da indikativni stavki pomenijo propozicije, je to seveda legitimno, prav tako, kot je legitimno, če rečemo, da izražajo trditve. Ko pa odgovarjamo na taka vprašanja, pravzaprav postavljamo konvencionalne definicije, pri tem pa je pomembno, da teh konvencionalnih definicij ne zamenjamo s trditvami o empiričnem dejstvu.

Če se zdaj vrnemo k načelu verifikacije, ga lahko zavoljo jednatosti uporabimo neposredno pri trditvah in ne toliko pri stavkih, ki jih izražajo; lahko ga preoblikujemo in rečemo, da ima trditev dobesedni pomen, če in samo če jo je mogoče bodisi analitično bodisi empirično preveriti. Toda kako naj v tej zvezi razumemo termin "preverljiv"? Na to vprašanje sem poskušal odgovoriti v prvem poglavju te knjige, vendar moram priznati, da moj odgovor ni povsem zadovoljiv.

Kot bomo videli, razlikujem med "močnim" in "šibkim" pomenom termina "preverljiv", to razliko pa pojasnim tako, da rečem, da je "propozicija preverljiva v močnem pomenu termina, če in samo če je mogoče njeno resničnost dokončno empirično ugotoviti", v "šibkem pomenu pa je preverljiva, če ji izkušnja lahko podeli verjetnost". Nato navajam razloge, zakaj sem se odločil, da moje načelo verifikacije upošteva zgolj šibki pomen tega termina. Zdi se, da sem spregledal, da tako prikazani alternativni nista pravi.³ Pozneje namreč trdim, da so vse empirične propozicije hipoteze, ki jih nadaljnje izkustvo nenehno preizkuša; iz tega pa ne sledi samo to, da resnica vsake take propozicije ni nikoli dokončno dognana, temveč tudi, da nikoli ne more biti; naj je namreč dokaz v njej prid še tako močan, nikoli ne bo nobene točke, kjer se ji nadaljnja izkušnja ne bi mogla upreti. To pa pomeni, da mojega "močnega" pomena termina "preverljiv" ni mogoče uporabiti in da mi zato tudi ni treba določiti drugega pomena besede "preverljiv" kot šibkega; po moji lastni izjavi je namreč to edini smisel, po katerem je mogoče racionalno preveriti katero koli propozicijo.

Če zdaj ne sklepam tako, je to zato, ker mi je prišlo na misel, da obstaja razred empiričnih propozicij, o katerih lahko rečemo, da jih je mogoče povsem preveriti. Za te propozicije, ki sem jih nekje drugje⁴ imenoval "temeljne propozicije", je značilno, da se nanašajo zgolj na vsebino posamezne izkušnje in rekli bi lahko, da jih povsem preverja izkušnja, na katero se izključno nanašajo. Poleg tega bi se zdaj strinjal s tistimi, ki pravijo, da takih propozicij "ni mogoče popraviti" in s tem menijo, da se o njih ni mogoče motiti, razen v verbalnem pomenu. V verbalnem pomenu je namreč vedno mogoče napačno opisati posameznikovo izkušnjo; če pa nekdo nameravati storiti več, kot samo opisati izkušnjo, pri tem pa je ne povezuje z ničemer drugim, ni mogoče, da bi se dejansko motil; to pa zato, ker ne postavlja nobenih trditev, ki bi jih nadaljnja dejstva lahko spodbijala. Skratka, gre za zgled rekla "Kdor nič ne tvega, nič ne izgubi". Hkrati pa gre za zgled rekla "Kdor nič ne tvega, nič ne dobi", ker golo zapisovanje posameznikove izkušnje ni namenjeno temu, da bi sporočalo kakršno koli informacijo, bodisi drugi osebi ali samemu sebi; s tem ko vemo, da je temeljna propozicija resnična, pridobimo samo tisto vednost, ki jo že ponuja navzočnost relevantne izkušnje. Formo besed, ki izraža temeljno propozicijo, lahko razumemo tudi tako, da izraža nekaj, kar je informativno tako za drugo osebo kot za nas same, toda ko jo razumemo tako, nič več ne izraža temeljne propozicije. Prav zato v petem poglavju te knjige trdim, da temeljne

² V: *The Foundations of Empirical Knowledge*, str. 92-104.

³ Cf. M. Lazerowitz, "Strong and Weak Verification", *Mind*, 1939, str. 202-213.

⁴ "Verification and Experience", *Proceedings of the Aristotelian Society*, XXXVII. zv.; cf. tudi: *The Foundations of Empirical Knowledge*, str. 80-84.

propozicije ni, v namreč v tistem pomenu, v katerem zdaj uporabljam ta termin; moj glavni argument je, da nobena sintetična propozicija ne more biti povsem ostenzivne. Na tej točki moje razmišljanje samo na sebi ni bilo nepravilno, vendar mislim, da sem napačno razumel njegov smisel. Zdi se, da nisem opazil, da sem dejansko hotel zavrnilo uporabo termina "propozicija" za trditve, ki "takoj zapišejo neposredno izkušnjo"; ta terminološka točka pa ni tako zelo pomembna.

Ne glede na to, ali temeljne trditve vključimo v razred empiričnih propozicij in s tem priznamo, da je mogoče nekatere empirične propozicije povsem preveriti, pa velika večina teh propozicij, ki jih ljudje dejansko izražajo, same po sebi niso niti temeljne trditve, niti jih ni mogoče izpeljati iz nobenega končnega niza temeljnih trditve. Če torej načelo verifikacije resno upoštevamo kot merilo pomena, ga moramo interpretirati tako, da dopustimo trditve, ki jih ni mogoče tako močno preveriti, kot menimo, da lahko preverimo temeljne trditve. Kako pa naj potem razumemo besedo "preverljiv"?

Na začetku te knjige predlagam, da je v skladu z mojim merilom neka trditev "šibko"preverljiva in zato smiselna, če je "kakšna možna čutna izkušnja relevantna za določitev njene resničnosti ali neresničnosti". Kot pa sam priznavam, to zahteva interpretacijo; beseda "relevanten" je namreč neprijetno nejasna. Zato poudarim drugo različico svojega načela, ki ga bom tukaj povzel z nekoliko drugačnimi izrazi in namesto "empirične propozicije" uporabil frazo "opazovalna trditev" in z njo označil trditve, "ki opisuje dejansko ali možno opazovanje". Trditve je v tej različici po tem načelu preverljiva in zato smiselna, če lahko iz nje izpeljemo kakšno opazovalno trditev, hkrati z nekaterimi drugimi premisami, pri čemer pa je ni mogoče izpeljati iz teh drugih premis samih.

O tem merilu pravim, da se "zdi dovolj liberalno", čeprav je dejansko veliko preveč liberalno, ker dopušča, da je smiselna prav vsaka trditev. Če imamo trditve "S" in opazovalno trditev "O", "O" sledi iz "S" in "če S, potem O", ne da bi sledila iz "če S, potem O" same. Tako trditev "absolut je len" in "če je absolut len, potem je bel", skupaj vsebujeta opazovalno trditev "to je belo" in ker "to je belo" ne sledi iz nobene od teh premis, vzeti samih na sebi, obe zadovoljujeta moje merilo pomena. Poleg tega to velja za vsak drug nesmisel, ki bi ga nekdo lahko navedel kot zgled, namesto "absolut je len", samo da bi imel slovnično obliko povednega stavka. Toda merilo pomena, ki dopušča tako širino, je očitno nesprejemljivo.⁵

Pripomniti velja, da se isti ugovor nanaša na predlog, da bi za naše merilo vzeli možnost falzifikacije. Pri vsaki trditvi "S" in vsaki opazovalni trditvi "O", bo "O" nezdržljiv s konjukcijo "S" in "če S, potem ne O". V obeh primerih bi se tej težavi lahko izognili tako, da bi opustili stipulacijo o drugih premisah. Ker pa bi s tem iz razreda empiričnih propozicij izključili vse, kar je hipotetično, se temu, da bi bila naša merila preveč liberalna, lahko izognemo le tako, da jih naredimo prestroga.

Druga težava, ki sem jo spregledal, pri svojem začetnem poskusu, kako formulirati načelo verifikacije, je v tem, da večina empiričnih propozicij ni povsem jasnih. Kot sem pripomnil drugje,⁶ za verifikacijo trditve o materialnih stvareh ne potrebujemo navzočnosti natanko te ali natanko tiste čutne vsebine, temveč zgolj navzočnost ene ali druge od čutnih vsebin, ki so znotraj precej nedoločenega območja. Vsako tako trditev preizkušamo z opazovanji, ki so sestavljena iz navzočnosti posameznih čutnih vsebin; toda ob vsakem preizkusu, ki ga dejansko opravimo, vedno ostane nedoločeno število drugih preizkusov, ki se nekoliko razlikujejo med seboj, bodisi glede pogojev bodisi glede rezultatov, rabijo pa istemu namenu. To pa pomeni, da ni nikoli nobenega niza

⁵ Cf.: I. Berlin, "Verifiability in Principle", *Proceedings of the Aristotelian Society*, XXXIX. zv.

⁶ *The Foundations of Empirical Knowledge*, str. 240-241.

opazovalnih trditev, o katerem lahko zanesljivo rečemo, da je posledica katere koli dane trditve o materialni stvari.

Vendar pa lahko vsako trditev o materialni stvari dejansko preverimo zgolj z navzočnostjo čutne vsebine in zato z resničnostjo opazovalne trditve. Iz tega izhaja, da imamo lahko vsako pomenljivo trditev o materialni stvari za posledico disjunkcije opazovalnih trditev, čeprav členov te disjunkcije, ker jih je neskončno veliko, ne moremo podrobno naštet. Zato tudi mislim, da se nam ni treba vznemirjati zaradi nejasnosti, dokler jo le razumemo takole: ko govorimo o "posledičnosti" opazovalnih trditev, to, za kar menimo, da lahko izpeljemo iz teh premis, ni neka posamezna opazovalna trditev, temveč zgolj ta ali oni niz teh trditev, katerega določujoča značilnost je v tem, da se vsi njegovi členi nanašajo na čutne vsebine, ki so v nekem območju, ki ga je mogoče specificirati.

Ostane nam še resnejši ugovor, namreč, da moje merilo, tako, kakršno je, dopušča, da ima pomen katera koli indikativna trditev. To merilo bom poskušal popraviti takole. Predlagam, da je trditev neposredno preverljiva, če je bodisi sama opazovalna trditev, ali pa taka, da ima konjunkcija z eno ali več opazovalnimi trditvami za posledico vsaj eno opazovalno trditev, ki je ni mogoče izpeljati iz teh drugih premis samih; in predlagam, da je trditev posredno preverljiva, če izpolnjuje te pogoje: prvič, da je konjunkcija z nekaterimi drugimi premisami posledica ene ali več neposredno preverljivih trditev, ki jih ni mogoče izpeljati iz teh drugih premis samih; in drugič, da posledica teh drugih premis ni nobena trditev, ki ni bodisi analitična bodisi neposredno preverljiva ali pa taka, da jo lahko neodvisno postavimo kot posredno preverljivo. Zdaj lahko ponovno formuliram načelo verifikacije, in sicer tako, da mora biti trditev z dobesednim pomenom, ki ni analitična, bodisi neposredno ali posredno preverljiva v prej navedenem smislu.

Pripomniti velja, da sem pri razlagi pogojev, po katerih je trditev posredno preverljiva, eksplicitno postavil pogoj, da "druge premise" lahko vključujejo analitične trditve; razlog pa je ta, da s tem upoštevam tudi znanstvene teorije, ki so izražene v terminih, ki sami ne označujejo ničesar opazljivega. Čeprav se morda zdi, da trditve, ki vsebujejo te termine, ne opisujejo ničesar, kar bi bilo sploh kdaj mogoče opaziti, pa bi lahko priskrbele "slovar", na podlagi katerega bi se lahko preoblikovale v preverljive trditve; in trditve, ki konstituirajo tak slovar, lahko veljajo za analitične. Če pa ni tako, ne moremo izbirati med takimi znanstvenimi teorijami in tistimi, ki jih moram zavrniti kot metafizične; vendar menim, da za metafizika - v mojem nekoliko pejorativnem smislu - ni značilno zgolj to, da njegove trditve ne opisujejo ničesar, kar je, celo načeloma, mogoče opaziti, ampak je značilno tudi to, da ne pozna nobenega slovarja, s katerim bi jih bilo mogoče preoblikovati v trditve, ki so neposredno ali posredno preverljive.

V mojem smislu termina metafizične trditve izključuje tudi starejše empirično načelo, po katerem nobena trditev nima dobesednega pomena, če ne opisuje tega, kar je možen predmet izkušnje, merilo tega, kar je mogoče izkusiti pa je, da mora obstajati nekaj, kar je iste vrste, kot to, kar smo dejansko že izkusili.⁷ Ne glede na to, da to empirično načelo ni natančno, pa ima po mojem mnenju še to napako, da prestrogo postavlja pogoj o obliki znanstvenih teorij; zdi se namreč, da implicira, da je nelegitimno vpeljati kateri koli termin, ki sam ne označuje nekaj, kar je opazljivo. Kakor

⁷ Cf. Bertrand Russell, *The Problems of Philosophy*, str. 91: "Vsaka propozicija, ki jo lahko razumemo, mora biti v celoti sestavljena iz delov, s katerimi smo seznanjeni." Če ga pravilno razumem, je to prav tisto, kar je imel v mislih profesor W. T. Stace, ko je govoril o "načelu opazljivih vrst". Cf. njegovo delo "Positivism", *Mind*, 1944. Stace trdi, načelo verifikacije "počiva" na načelu opazljivih vrst, vendar je to napaka. Res je, da je vsaka trditev, ki naj bi bila smiselna zaradi načela opazljivih vrst, smiselna tudi zaradi načela verifikacije, vendar pa narobe ne velja.

sem poskušal pokazati, pa je po drugi strani načelo verifikacije v tem pogledu liberalnejše in glede na to, kaj znanstvene teorije dejansko uporabljajo, in kar bi drugo načelo izključilo, mislim, da je treba dati prednost liberalnemu merilu.

Moji kritiki včasih domnevajo, da načelo verifikacije implicira, da nobena trditev ne more biti dokaz za drugo, če ni del njenega pomena, vendar ni tako. To bom preprosto ponazoril takole: trditev, da imam kri na plašču, lahko v nekaterih okoliščinah potrdi hipotezo, da sem zagrešil umor, vendar ni del pomena trditve, da sem zagrešil umor, da moram imeti kri na plašču, niti - vsaj kakor ga sam razumem - načelo verifikacije tega ne implicira. Neka trditev nemara dokazuje neko drugo in vendar sama na sebi niti ne izraža nujnega pogoja resnice te druge trditve niti ne sodi v noben niz trditev, ki določa območje tega nujnega pogoja; in zgolj v teh primerih je na podlagi načela verifikacije mogoče sklepati, da je ena trditev del pomena druge. Tako iz dejstva, da lahko vsako trditev o materialni stvari neposredno preverimo samo z opazovanjem, po načelu verifikacije izhaja, da vsaka taka trditev kot del svojega pomena vsebuje tako ali drugačno opazovalno trditev, izhaja pa tudi, da čeprav zaradi njene splošnosti noben končni niz opazovalnih trditev ne more izčrpati njenega pomena, pa vendarle kot del svojega pomena ne vsebuje ničesar, kar ne bi bilo mogoče imeti za opazovalno trditev; toda nemara je še veliko opazovalnih trditev, ki so relevantne za njeno resničnost ali neresničnost, a sploh niso del njenega pomena. Človek, ki, denimo, zagovarja božjo eksistenco, poskuša svojo trditev podpreti s sklicevanjem na religiozno izkušnjo; vendar iz tega ne izhaja, da dejstveni pomen njegove trditve v celoti vsebujejo propozicije, ki to religiozno izkušnjo opisujejo. Morda so še druga empirična dejstva, za katera prav tako meni, da so relevantna; in možno je, da opisi teh drugih empiričnih dejstev nemara ustrezneje vsebujejo dejstveni pomen njegove trditve, kakor pa opisi religiozne izkušnje. Če sprejmemo načelo verifikacije, smo prisiljeni trditi, da ima naša trditev samo tisti dejstveni pomen, ki ga vsebujejo vsaj nekatere relevantne empirične propozicije; in da, če jo interpretiramo tako, da je ne more preveriti nobena možna izkušnja, tudi nima nobenega dejstvenega pomena.

Ko sem poudaril načelo verifikacije kot merilo pomena, nisem spregledal dejstva, da besedo "pomen" navadno uporabljamo zelo različno in tudi ne želim zanikati, da je trditev smiselna v nekaterem od teh pomenov, čeprav je ne moremo niti analitično niti empirično preveriti. Trdim pa, da obstaja vsaj ena raba besede "pomen", kjer bi bilo prav reči, da je trditev smiselna, če ne zadovoljuje načela verifikacije; in morda sem izraz "dobesedni pomen" uporabil tendenciozno, ker sem hotel to rabo razlikovati od drugih, izraz "dejstveni pomen" pa uporabljam za trditve, ki zadovoljujejo moje merilo, a niso analitične. Predlagam tudi, da o trditvi lahko upravičeno rečemo, da je resnična ali neresnična samo, če je v tem pomenu dobesedno smiselna. Ko imam torej načelo verifikacije za definicijo, ne pa za empirično hipotezo, s tem ne menim, da je popolnoma poljubno. Vsak lahko sprejme drugačno merilo pomena in tako ustvari alternativno definicijo, ki se utegne zelo dobro ujemati z enim od veljavnih načinov besede "pomen". In če trditev zadovoljuje tako merilo, nedvomno obstaja neka prava raba besede "razumevanje", v kateri jo je mogoče razumeti. Če pa ne zadovoljuje načela verifikacije, je ni mogoče razumeti tako, kot po navadi razumemo znanstvene hipoteze ali zdravorazumske trditve. Vendar priznam, da se zdaj zdi kaj malo verjetno, da bi kak metafizik privolil v tako trditev; in čeprav bom še naprej zagovarjal rabo merila verifikacije kot metodološkega načela, se zavedam, da bo učinkovito odpravo metafizike treba podpreti s podrobno analizo posameznih metafizičnih argumentov.

*Prevedla
Zdenka Erbežnik*